

Valobservatör i gerillans hemtrakter - Ainaro

Vi var två svenskar som besökte Östtimor som långtidsvalövervakare i somras. Med spänning såg jag fram emot chansen till möten med lokalbefolkningen i bergsorten Ainaro dit jag skulle i team med lokal tolk och erfaren valövervakare från Schweiz. Insikter från många tidigare valuppdrag har inte alltid gett bilden av att folket verkligen tillåtit göra ett helt fritt val av sitt lands ledare. Skulle Östtimors unga och ännu trevande demokrati leva upp till egna och internationella standarder? Mycket lovande har hänt de senaste åren, men går saker snett kan mycket av det som mödosamt byggts upp snabbt raseras. Efter sedvanligt läkarbesök och förberedelseseminarium på SIDA följt av massiv inläsning av lagar med mera får vi äntligen åka iväg morgonen den 8 juni. Jag kan inte gå in i detalj, men översiktligt ge glimtar av min resa.

Briefing i Dili

Till ett fuktigt tryckande hett Dili anländer 23 mycket reströtta observatörer från olika EU-länder - de flesta efter dryga 24 timmars färd. Här luktar nästan som i Bissau tänker jag, när jag går nerför det lilla flygplanets trappa - humus och fuktig jord. Vi möts av koordinatören i vårt "Core Team". Efter två dagars briefing om säkerhet, första hjälpen, kommunikationsutrustning, vallagar och detaljerad info om den politiska kartan är det sen dags att lasta in all utrustning vi fått för en lång resa upp i bergen till vårt mål - Ainaro Vila. Vi startar i gryningen sist i en konvoj med två andra bilar med distrikt åt samma håll. De värsta regnen är över för säsongen, ändå är det tjock dimma på morgonen och i delar av bergsmassiven.

Enkelt men trivsamt boende

När vi slutligen kommer fram trötta efter nästan åtta timmar på skumpande, leriga, trasiga och slingriga vägar med stora potthål och djupa raviner är det kallt ute och ingen finns som kan öppna för oss. Öppningen löser sig, men det visar sig vara ett olämplig härbärge för en månads intensivt arbete. Den plats där flera FN-volontärer valt att bo är bättre, men där är dessvärre fullt och inte mycket finns att välja på. Det lilla guesthouse vi sen hittat är bättre, visserligen utan fungerande toalett och bara el nattetid, men annars trivsamt och familjen som hyr ut rum bor själva i byggnaden så vi kan få enkel frukost och kvällsmat tillagad.

Första valmötet med Fretilin

Vi hinner inte lasta ur bilen eftersom ett stort valrally med Fretilin är igång med bilar och mopeder som blinkande och tutande kör omkring med fladdrande parti-flaggor. Vi följer efter och det leder oss till platsen där partiets valmöte hålls. Vi får snabbt igång tolken som

lyssnar och översätter. Musik, dans, sång och tal från partiledare Mari Alkatiri och andra för Fretilin. Vi möter ett par trevliga FN-volontärer och byter visitkort och mobilnummer. Kvällen ägnas sen åt en detaljerad kampanjrapport med substansen i Mari Alkatiris tal. Efter irriterande datortrassel lyckas vi runt midnatt äntligen få iväg veckans första rapport.

Varma dagar, råkalla nätter

Natten faller fort i Ainaros förföriskt vackra berg, det blir dimmigt och fukten dryer på väggarna så jag drar ut sängen ett par decimeter. Jag är verkligen glad att någon denna gång tänkt på sovsäck trots att det är så hett i huvudstaden. Vilken skillnad mot smållheta Dili! Här i bergen är det också varmt på dagen, men rå fuktighet och hög höjd gör det rejält kallt på natten. Sover med tjock tröja och träningsbyxor. Är också glad att jag har med ett par flip flops när jag i stearinljusets sken trevar mig fram och noterar ett ständigt dropp från rör i badrummet vars cementtank fylls de tider vattentryck finns - sen är det vattenskopa och kallt vatten som gäller både för att spola och för att tvätta sig.

Den politiska scenen

Valsedelns blir förstas lång när hela 21 partier/koalitioner ställer upp i valet - sju fler än sist, men 80% av partierna är så små att det är högst osäkert om de kommer att få röster nog att passera den 3%-tröskel som ger plats i parlamentet. Fretilin har bildat de första regeringarna fram till 2007 års parlamentsval - i vilket de också fick flest röster, men ändå slutade i opposition. CNRT, förra valets näst största parti, är det stora parti som i koalition styr Östtimor den senaste mandatperioden under ledning av premiärminister Xanana Gusmão. De hoppas nu på att vinna egen majoritet. Ska de lyckas med den saken eller kan traditionellt starka Fretilin återta makten? Förra presidenten José Ramos-Horta ställer själv inte upp, men vi ser honom kampanja på den lokala fotbollsplanen till stöd för Partido Democrático, PD. Han stöttar även Associação Social-Democrata Timorese, ASDT. Vad vi hör är hans idé att just hindra CNRT från att bli allt för starka med egen majoritet. Årets val har betecknats som Östtimors första normala val. För första gången genomförs val under stabila omständigheter verkställda av landets egna valmyndigheter även om FN ännu ger viss support.

Vi finner ut att bara ca 14 av partierna finns representerade lokalt. Den politiska scenen förändras snabbt, nya partier tillkommer medan andra dör ut eller splittras och många partimedlemmar hoppar mellan olika partier på hög som låg nivå. Vi läser på ännu mer och intervjuar alla vi kommer åt. Vi har en lång detaljerad veckorapport att lämna torsdagar plus kampanjrap-

porter/incidentrapporter med foton efter varje händelse. Vi försöker klämma in minst fyra förbokade möten per dag med lokala partirepresentanter, gärna kvinnliga kandidater, de två valmyndigheterna dvs implementerande STAE som övervakas i allt de gör av CNE, lokal radio, borgmästare, polis, FN-polisen UNPOL, FN:s 7 unga volontärer på plats, och så vanligt folk på gatan. Vi gör till och med kyrkobesök. Predikan innan valdagen tar upp valet och prästen minner församlingen om det angelägna valet den 7:e juli och vikten av att rösta på de bästa politikerna, de som kan bringa rättvisa och utveckling i landet. "Tro inte på alla löften politiker regelmässigt glömmar att uppfylla så fort de nått makten". Dessutom följer vi större möten på valmyndigheterna, utbildning av valfunktionärer och valförberedelsernas framskridande. Vi försöker följa alla partiers valmöten och ta in allt material vi kommer över. Inte minst innehållet i ett mail med samlade nyheter och dagliga instruktioner från våra koordinatörer i Dili med uppdaterat säkerhetsläge och direktiv om det vi förväntas följa upp. Värst är att vi bara har elström under några få timmar till att printa det vi ska läsa, ladda mobiltelefoner, sattelittelefon, annan kommunikationsutrustning, kameror, och till rapportskrivning med våra datorer. Ficklampor och pannlampor får snabbt slut på batterierna så när el saknas får datorarbetet ibland ske i baksätet på bilen.

Bättre vägar för 70 år sedan

Vägarna är de sämsta jag hittills upplevt så restiden är ibland 3-5 timmar lång för att nå norra eller södra delarna av det område vårt team ska täcka. Även förhållandevis korta stäckor tar oändlig tid så vi tvingas prioritera och noga planera övernattnings ihop med några valmöten eftersom vi av säkerhetsskäl inte tillåts befinna oss på vägen efter mörkrets inbrott.

I vårt guesthouse uppenbarar sig en dag en fantastisk trevlig australiensk familj med svenska rötter. Sonen och dottern i 50-årsåldern reser ihop med sin 88-årige far och hans svenska fru i närliggande ålder med intentionen att fadern för första gången sedan 1942 ska få återse Ainaro och de skogsstigar, där han en gång som ung soldat i Sparrow Force såg den katolske prästen halshuggas av den japanska ockupationsmakten. Vi finner på dem på nya platser kommande veckor. Vägarna var tydligen bättre år 1942... Föräldrarna bestiger Mount Ramalau till hälften men ungdomarna går den branta 3-4 timmar långa stigen ända upp.

Jakarta 2

Ett antal nerbrända hus påminner dagligen om det vi också hör i hemiska självupplevda berättelser om våld och förtryck under Indonesien i detta område. Så nyligt upplevt att det förstås mycket starkt lever kvar hos många. Som gerillaledare dirigerade Xanana Gusmão under många år kampen från otillgängliga tillhåll i Ainaros berg.

Partido Trabalhista tar en paus i valmötet för att åka

några km bort för att hedra de tusentals som knuffades utför "Jakarta 2", en hisnande ättestupa med rysande påtaglig känsla för de grymheter som denna befolkning utsatts för. I samband med samma valmöte träffar vi och intervjuar partiledaren för Partido Trabalhista, Angela Freitas, en mycket intressant kvinna. Hennes kandidatur i våras diskvalificerades inför presidentvalet. Hon menar att hon motarbetas eftersom hon framfört kritik och att hennes arbete mot den korruption hon ser som huvudskäl till att så litet görs med den stadsbudget som borde medge mer nu när landets fyndigheter av olja stärkt ekonomin.

Jakarta 2 Foto: C-O Blomberg ©

Kampanj i lugn stämning

Stämningen i området är lugn överallt. Ingen öppen konflikt mellan partier har rapporterats hittills. Efter incidenter är all utövning av kampsport förbjuden sedan ett halvår, vilket respekteras. Alla partier har dessutom gått med på en uppförandekod. Vi får tag i en kampanjkalender. I Östtimor måste all politisk aktivitet registreras i förhand. Detta för att inte riskera våldsamheter när två partier möts på samma plats. Kalendern visar 68 händelser som aviserats av de politiska partierna varav 25 är kampanjmöten, de övriga kampanjerna sker i form "dörr till dörr" eller små sammankomster som kallas "dialogos". Mest aktiva när det gäller rallyn är PD som är aktiva med rallyn i alla våra fyra subdistrikt. CNRT har möten i två subdistrikt, men inga aktiviteter i själva samhället Ainaro så vi får planera in en resa för att se Xanana Gusmão valtala i Maubisse den 24 juni. Fretilin höll sitt enda rally i distriktet dagen vi kom med cirka 300 personer närvarande. Vi ser banderoller, skyltar, affischer, flaggor för 10 partier som är mer aktivt närvarande i området, plus banderoller från två organisationer, Fretilin Resistencia och Comisao Independente de Resistencia, som bägge stöder CNRT i röstfisket, utan att vara del i partiet. Inga partier har etablerat kontor i Ainaro och en tredjedel saknar även lokala representanter. En inte ovanlig prioritering av partiernas kampanjbudgetar för de nationella högkvarterens ändamål medför i flera fall att alltför lite upplevs på partistrukturen på distriktsnivå. De flesta partier vi möter

beklagar bristen på kampanjmedel från central nivå. Ett parti uttrycker att hans enda bekymmer är den totala avsaknaden av medel och en känsla av övergivenhet från den nationella nivån.

Vill ha tillbaka rätt ålder

Vi kollar status för den obligatorska uppdateringen av vallängderna. Väljarregistrering har skett utan större problem. Den nya listan uppdateras och märkligt nog gäller en stor andel korrigerig av födelsedatum! Det visar sig att man i landet inte haft ID-kort och att de plastade röstkortet blivit de facto ID-kort för många människor. Av olika skäl har många uppgett fel ålder t.ex. för att kunna få sin pension något år tidigare o.s.v. men då nu riktiga ID-kort blivit vanligare ångrar många sig och vill ha tillbaka rätt ålder. Vi gör statistik av det material vi får fram och sänder till vårt Core Team i Dili.

Tryckningen av de nya röstkortet har precis börjat. Väljarutbildning är tänkt att ske i skolor m.m. med hjälp av "brigadistas" - unga projektanställda, men äger sällan rum på tid och plats som planerats, vilket gör det extremt svårt för oss att följa och utvärdera. Ofta är det ingen aktivitet när vi anländer och har heller inte varit. Vi följer upp hur rekrytering av valarbetare skett och deras erfarenhetsnivå. De flesta har erfarenhet från tidigare val. Till skillnad från andra länder är inte många lärare utan de flesta som rekryterats är utbildade, men arbetslösa, unga människor. Vi följer upp alla klagomål som hittills lämnats in till CNE gällande valkampanjen. Ett ärende finns om förstörelse av PDN-partiets flagga av okända personer, men det finns inga fylligare uppgifter.

I slutet av juni håller UNEST:s chefer möte med lokala valmyndigheter, FN-volontärer, lokal polis och FN-polis för att ta tempen på alla val- och säkerhetsförberedelser. De kommer inflygande med helikopter från Dili. Alla närvarande påstår de är redo och har läget under kontroll. En säkerhetsplan är klar. Fyra vallokaler kan bara nås till fots eller häst.

Ainaro avlägset, ändå viktigt

Ainaro är hemorten för ett antal partigrundare och partiledare: Fernando de Araujo Lasama (PD), Jacob Xavier (PPT), Manuel Tilman (Kota), Abilio de Araujo (PNT), Aliança de Araujo (PTD), Francisco Gomes (PLPA) och Armanda Berta dos Santos (Khunto). Många tillhör traditionella ledares familjer. Sympatisörer för en kampsportsorganisation har startat ett politiskt parti med budskap om traditionella kulturella värden och fokus på ungdomars frågor. Partiet, Khunto, har tydliga kopplingar till en av de största kampsportsorganisationerna KORKA och de förväntas få bra stöd i Ainaro eftersom grundaren är gift med Korkaledaren som dessutom bor i Ainaro. Khuntos ordförande och ledande kandidat Armanda Berta Dos Santos make Naimori är Korkas grundare. Mr. Naimori har nyligen släppts mot borgen efter en konflikt med en annan

kampsportsgrupp och antas vara den verkliga partiledaren som arbetar i sin frus skugga.

PD tycks växa framgångsrikt i distriktet. De gynnas, utöver att vara i maktposition, av flera splittringar och kan räkna in rösterna från PPT-partiets anhängare som anslutit sig. De påstås vara väl förankrade i den lokala förvaltningen via Minister of State Administration och partiet får stöd av några lokala Suco-chefer, som i sin tur kan tänkas ha stort inflytande på byborna. Jordbruksministern är också känd för att ha gynnat PD-anshängare under de senaste fem åren och "fördelningen av traktorer" sägs ha varit betingad partitillhörighet, vilket omnämns i möten med flera politiska partier.

CNRT är väl strukturerat från distrikt till bynivå, de har sitt lokala fäste i Maubisse subdistrikt, och samordningskontor i Hatu Bulico nära Mount Ramalaus fot. Partiet påstår sig ha cirka 10.000 medlemmar. Det har nyligen förstärkts genom stöd från Fretilin Resistencia. Medlemmarna i denna grupp fortsätter att känna sig kopplade till Fretilin, men kan inte sympatisera med dess president Lu Olo. Delar av CNRTs kampanj kopplas till krigsveteranfrågor. En annan grupp som stöder CNRT är "Comisao Independente de Resistencia". De gör det bl.a. genom att söka folkligt stöd via veteranorganisationer. Gruppen lär ha bildats under presidentvalet på initiativ av Taur Matan Ruak som ville ha en grupp Antigos Combatentes som stödde hans kandidatur. Som av en händelse efter flera års diskussioner, registrering och verifiering börjar landets styrande betala ut retroaktiva pensioner till tiotusentals veteraner och deras familjer i mitten av juni. Ingen känd koppling finns dock mellan undertecknandet av namnlistor och pensionutbetalningar. Detta är också tidpunkten som valts för starten av tillfälliga stora vägförbättringsprogram, i varje distrikt i hela landet. En grupp arbetslösa kommer således tillfälligt ha fått ca tre dollar per dag månaden innan valdagen. Liknande händelser har jag förut sett de sittande ta till i andra länder.

Även **Fretilin** har en välorganiserad permanent struktur på alla nivåer som väljs internt vart tredje år. Fyra kandidater är från Ainaro, däribland en parlamentsledamot. Partiet kritiserar i relativt milda ordalag CNRT för vanstyre samtidigt som de visar mycket stor respekt för partiledaren Xanana Gusmão. De mobiliserar väljare genom sin struktur och närvaro i var och en av 131 byar. Den främsta metoden att kampanja tycks vara att be väljarna underteckna ett så kallat "contrato social". Det är i grunden ett formulär genom vilket partiet exponerar sitt program och där man lovar vissa saker om man väljs (bl.a. ska medborgare från 17 år till 59 år ha rätt att arbeta minst 150 dagar om året och erhålla en minimilön på 115 USD). En liknande form av contrato social används som ett slags överenskommelse med Sucochefer med signaturer och löften av vad som ska genomföras kommande period om man väljs. Denna kampanjmodalitet genomförs landsomfattande och genomfördes också i tidigare val.

Nästan alla kontaktade partier samlar in röster på

snarliknande sätt med påskrivna namnlistor samtidigt som alla betonar vikten av att arbeta tillsammans till förmån för landet. I stort sett alla uttrycker också stort tilltro till valmyndigheterna. Partiernas så kallade "väljarutbildning" sker ofta med hjälp av "övningsvalsedlar" där man lär ut hur man hittar igen siffran och den egna symbolen vid rätt ruta, den som ska markeras för just det egna partiet.

Medan Fretilin signerar sina sociala kontrakt med både väljare och Suco-chefer skriver Socialist Party of Timor, PST sitt "contrato Politico" med familjer. De har mycket generösa löften för alla invånare som ska genomföras inom fem år är: Bra boende med rent vatten, el, TV och kommunikation likt internet i första hand. Andra prioriteringen är infrastruktur, inklusive bättre vägar. PST höjer pensionen från 30 till 100 dollar. Jordbruket kommer att lyfta produktion och export som gynnas genom statligt stöd med traktorer som drivs på fri bensin, inga skatter och med statligt subventionerade lantarbetare. Alla kommer att få registrerad mark. Olja och gas ska användas för att förhandla inga eller låga skatter vid export till Australien.

Utvecklingsprojekt i landet kanaliseras ofta genom att vissa krigsveteraner lyckas få kontrakt, vilket inte alla intresserade får. Urvalsprocessen är oklar för projekten som behandlas på nationell nivå. Ansvarig veteran i dessa utvecklingsprojekt sägs ofta anlita privata företag till att genomföra projektet, som i sin tur ofta underkontrakterar externa tekniker och det är inte alls ovanligt med folk från Indonesien. Veteranerna deltar alltså inte direkt i projektet, men anses ha en vinst på cirka 10% till 20% av den totala budgeten.

En tredjedel av kandidaterna på varje partis lista måste vara kvinnor. Genom att intervjua tre kvinnliga kandidater söker vi få fram vilka budskap och löften kvinnliga kandidater ger sin kvinnliga publik. Trots ledande befattningar inom de kvinnliga partistrukturerna tycks ingen av intervjuade kandidaterna kampanja utan sin manliga hälft och de har svårt att svara på frågor om politiken. Kulturellt betingat eller ej är deras män, som inte varit inbjudna delta i intervjun, ändå alltid när-

Partiledaren och statssekreteraren för energi, Avelino Coelho, visar upp sitt program. Foto: C-O Blomberg ©

varande och hjälper gärna till att svara eller viska svaret till sin fru. I praktiken tycks den långt mer självsäkra maken vara personen bakom kandidaturen - åtminstone i de få fall vi träffar.

Valdagen

Valdagen går lugnt till, helt utan våld och bara ett officiellt klagomål ingavs på valdagen i Ainaro. Noterbart är att fattiga förhållanden, dåliga vägar, brist på transport och det låga antalet vallokaler gör röstningen till en hård övning för de flesta timorianer, och naturligtvis även för de äldre. Särskilt på landsbygden där många måste gå i ett par timmar för att rösta.

Acceptans efter valet

Efter valet möter vi sex partier. Inget av dem uppnådde den förväntade andelen röster. Alla påskrifter på namnlistor och politiska kontrakt som undertecknats med väljare och chefer för Sucos visade sig vara otillförlitliga indikatorer. Detta medger partierna själva. De verkar trots att de i flera fall uppnått väsentligt färre röster inte särskilt besvikna utan understryker det demokratiska värdet av utfallet och betonar det fria valet som de anser att väljarna kunnat göra. Ett parti som i Ainaro skapade hela sin lokala partistruktur baserad på signaturer och platser i den lokala organisationen tillstår att resultatet de uppnått med t.o.m. färre röster än sin egen struktur bara är ett uttryck för fria val och en fungerande demokrati. Den lokale representanten gjorde dessutom i maj ett offentligt uttalande till stöd för Xanana (CNRT) något som enligt honom själv inte är i motsats till hans partianslutning.

EU:s preliminära uttalande hålls i ovanligt positiva ordalag. Det ses som ett viktigt steg i konsolidering av landets demokrati. En smolk i bägaren är trista kravaller med stenkastning och välta bilar som bryter ut den sista dagen av vår vistelse i landet. Detta sker när CNRT, som inte fått egen majoritet, efter dagar av spekulationer annonserat att de återigen valt att gå in i en koalition som lämnar Fretilin i opposition.

Notera att en omfattande rapportering av händelser inklusive politisk analys med detaljerat innehåll och alla viktiga slutsatser av nödvändighet alls inte kunnat tas med i ovanstående text.

Eftersom generella slutsatser aldrig kan dras från ett enda distrikt hänvisas den intresserade istället till den officiella utvärderingen, *EU ELECTION OBSERVATION MISSION FINAL REPORT Election 2012*, som finns på http://www.eueom.eu/files/pressreleases/english/east-timor-2012-final-report_en.pdf.

Ett smakprov från ett CNRT-valmöte med Xanana Gusmão kan ses här:

http://www.youtube.com/watch?v=gpTeQTf_Oeg

C-O Blomberg